

unicef

jokaiselle lapselle

© UNICEF / Suomi 2024 / Markus Sommers

Lapsiparlamentti- toiminnan käsikirja

Vinkejä lasten osallisuuteen

17.2.2025

Sisällys

Esipuhe.....	3
Lapsen oikeus osallisuuteen.....	4
Lapsiparlamentti ja sen toiminnan määrittely.....	5
Lapsiparlamenttitoiminnan suunnittelu ja toteutus.....	5
Lapsiparlamentin jäsenet.....	5
Tiedotus lapsiparlamentin jäsenten valinnan tuloksesta	6
Lapsiparlamentin toimintakausi.....	6
Lapsiparlamentin ja koulun yhteistyö	6
Lapsiparlamentissa käsiteltävät asiat.....	6
Lapsiparlamenttitoiminnasta vastaava henkilö.....	6
Kokouksiin tuttu aikuinen tueksi mukaan.....	7
Yhteistyö nuorisovaltuuston kanssa	7
Kokouspalkkio.....	7
Esteettömyys ja saavutettavuus.....	7
Lapsiparlamentin kokousjärjestelyt.....	8
Varmistetaan ennakkoon	8
Kokouksissa	8
Kokouksen jälkeen	8
Varmistetaan merkityksellinen osallisuus.....	9
Näennäisosallisuutta	9
Merkityksellistä osallisuutta	9
Lisätietoa	10
Yleissopimus lapsen oikeuksista: artikkelit 12 ja 13	10
Käsitteet.....	10
Lähteitä	10

© UNICEF / Suomi 2024 / Markus Sommers

Esipuhe

Hyvä lukija, tähän käsikirjaan on koottu yleisperiaatteita lapsiparlamenttitoiminnan suunnittelusta ja järjestämisestä. Käsikirjan tarkoituksena on toimia tukimateriaalina lasten osallisuuden edistämiseen kunnissa.

Käsikirja keskittyy lapsiparlamenttitoimintaan, joka on yksi alle 13-vuotiaiden lasten edustuksellisen osallisuuden muodoista. Lapsiparlamentista käytetään myös nimitystä lasten parlamentti. Tässä käsikirjassa käytetään nimitystä lapsiparlamentti.

Käsikirjan teossa on hyödynnetty useiden kuntien tietoa ja kokemuksia lapsiparlamenttitoiminnastaan, mutta käsikirjassa ei ole huomioitu kaikkia eri kunnissa käytössä olevia lasten osallisuuden järjestämistapoja. Tähän käsikirjaan on koottu ensisijaisesti vinkkejä, joita on hyvä

huomioida lapsiparlamentin toiminnassa. Käsikirjan laadinnassa on pyritty huomiomaan se, että käsikirja sopisi erilaisten ja erikokoisten kuntien tarpeisiin.

Käsikirjan laatiminen lähti liikkeelle muutamien kuntien tarpeista koota vinkkejä lapsiparlamenttitoiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen. Käsikirja on laadittu osana UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -työtä. Käsikirjan ovat laatineet lapsen oikeuksien kanssa työskentelevät asiantuntijat Kuopiosta, Lapinjärveltä, Tampereelta ja Vantaalta. Suomen UNICEFin edustajat ovat kommentoineet julkaisua.

Toivottavasti käsikirjasta on tukea eri toimijoille osallistavaan ja antoisaan työskentelyyn lasten ja nuorten parhaaksi.

Lapsen oikeus osallisuuteen

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklojen 12 ja 13 mukaan jokaisella lapsella on oltava mahdollisuus tulla kuulluksi ja ilmaista näkemyksensä ja mielipiteensä, olla osallisena itseään koskevilla asioilla oman iän ja kehitystason mukaisesti. Tämä mahdollisuus on taattava joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä.

Lisäksi lapsen osallisuutta määrittävät muun muassa perustus-, hallinto-, kunta-, perusopetus-, nuorisoi-, lastensuojelu- ja varhaiskasvatustuki. Myös useat muut lait, esimerkiksi laki yleisistä kirjastoista ja maankäyttö- ja rakennuslaki, velvoittavat kuulemaan kuntalaisia. Näitä kuntalaisia ovat myös lapset.

Osallisuutta on kokemus siitä, että on sekä yksilönä että yhteisön jäsenenä merkityksellinen. Vahvassa ja toimivassa yhteisössä kaikki jäsenet ovat osallisia, kukaan ei jää ulkopuolelle. Jokaisen osallisuus tukee sekä yksilön että yhteisön hyvinvointia. Osallisuus on kuulumisen kokemusta, osallistumista ja vaikuttamista.

Koska osallisuus on kuulumisen kokemusta ja kuulluksi tulemistä, nojaa osallisuustyö lapsen

oman toimijuuden vahvistamiseen. Tämän takia lapsiparlamenttitoiminnassa on käytettävä sellaisia menetelmiä, joilla lasten osallisuutta vahvistetaan ja tuetaan (vrt. aikuislähtöisyys). Osallisuudessa on tunnistettavissa eri muotoja, kuten arjen osallisuus ja edustuksellinen osallisuus. Parhaiten lasten osallisuus toteutuu arjen osallisuudessa, mutta myös muita osallisuuden muotoja tarvitaan. Kaikessa toiminnassa tulee arvioida, miten erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien osallisuutta edistetään.

Vahvan osallisuuden tunteen syntymiselle on tärkeää, että jokainen lapsi pääsee jo pienestä pitäen harjoittelemaan vaikuttamista ja saa kokemuksia siitä, että omalla mielipiteellä on merkitystä ja että todella voi vaikuttaa asioihin. Tämä tukee yhteisöllisyyttä ja kasvua yhteisön jäseneksi ja on pohja vahvalle demokratialle.

Edustuksellisen osallisuuden muotoja ovat esimerkiksi lakisääteinen nuorisovaltuusto ja lapsiparlamenttitoiminta. Näiden lisäksi edustuksellisia lasten ja nuorten osallisuusrakenteita ovat esimerkiksi Vantaan Vaikuttaja-päivä ja Hämeenlinnan V-päivä.

“Lapsilta kysyttäis mitä haluatte – kysykää lapsilta mielipiteitä!”

“Me haluttais tavata niitä päättäjiä ja kertoa niille asioista ite.”

“Kysykää lapsilta, mitä käsitellään.”

Terveisiä Kuopion lapsiparlamentin hallituksen jäseniltä

Lapsiparlamentti ja sen toiminnan määrittely

Lapsiparlamenttitoiminnan tavoitteet:

- turvata YK:n lapsenoikeuksien sopimuksen mukaisten lapsen oikeuksien toteutuminen (artiklat 12 ja 13)
- saada alakouluikäisten lasten mielipiteet kuuluviin päätöksenteossa sekä opettaa lapsille demokratia- ja vaikuttamistaitoja
- kuulla lapsia entistä vahvemmin päätöksenteossa
- tukea lasten kehittymistä aktiivisiksi kansalaisiksi ja vaikuttajiksi omassa lähiympäristössään ja yhteiskunnassa
- opettaa aikuisia ja päättäjiä huomioimaan lasten mielipiteet, tarpeet ja näkökulmat päätöksenteossa
- saada lapsiparlamentin, virkamiesten ja päättäjien edustajat saman asian äärelle.

Lapsiparlamenttitoiminta on pääsääntöisesti alle 13-vuotiaiden lasten säännöllisesti kokoontuvaa, edustuksellista toimintaa. Sen tavoitteena on saada lasten mielipiteet kuuluviin palvelujen ja elinympäristön kehittämisessä ja päätöksenteossa. Lapsiparlamentissa käsitellään lapsille tärkeitä asioita ja heidän esille tuomiaan aloitteita sekä kunnan ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa harjoitellaan vaikuttamisen tapoja, ja tuetaan lapsia kasvamaan aktiivisiksi nuoriksi ja aikuisiksi.

Lapsiparlamentti ja lasten osallisuus tulee huomioida kaikissa kunnan toimielimissä. Lasten osallisuus huomioidaan kaikessa suunnittelu- ja kehittämistyössä, mukaan lukien keskeiset asiakirjat ja ohjelmat, sekä päätöksenteossa.

Lapsiparlamenttitoiminnan suunnittelu ja toteutus

Lapsiparlamenttitoiminnan tulee olla koordinoitua. Koordinaatioon tulee varata riittävästi henkilöresurssia. Toiminnan koordinaatio voidaan sijoittaa kunnan toiminnan mukaan sopivaan hallintokuntaan. Toimintaa voi koordinoida esim. nuorisopalveluiden työntekijä ja/tai osallisuus- ja vaikuttamistoiminnan koordinaattori. Toiminta suunnitellaan ja toteutetaan lapsilähtöisesti.

Toimintaan on tärkeä saada mukaan erilaisista taustoista tulevia lapsia. Erityishuomiota kiinnitetään haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin.

Lapsiparlamenttitoimintaa suunniteltaessa on hyvä huomioida vuoropuhelu ja yhteistyö eri toimijoiden, kuten koulujen oppilaskuntien, nuorten moniammatillisen ohjaus- ja palveluverkoston sekä nuorisovaltuuston kanssa. On tärkeää, että päättäjät osallistuvat lapsiparlamenttitoimintaan. He voivat osallistua toimintaan esimerkiksi teema-asiantuntijoina tai kummiluottamushenkilöinä.

Lapsiparlamentin jäsenet

Lapsiparlamentin jäsenten valintamenettely ja

koko vaihtelevat kunnittain. Tavoitteena on, että lapset valitsevat edustajansa lapsiparlamenttiin. Lapsiparlamentin edustajalle nimetään mielellään varajäsen.

Lapsille tulee kertoa ennen edustajien valintaa lapsiparlamentin toiminnasta ja siihen valittujen lasten roolista ja tehtävistä.

Edustajat lapsiparlamenttiin voidaan valita joko erillisillä vaaleilla tai jo nimetyistä koulun osallisuusryhmistä, esimerkiksi oppilaskunnasta. Jos valinta suoritetaan vaalilla, lapset valitsevat keskuudestaan lapsiparlamentin jäsen ehdokkaat, joista he äänestävät suljetulla lippuäänestyksellä edustajat.

Jos valinta suoritetaan vaalilla, ehdokasasettelussa on tärkeää huomioida erilaisista taustoista tulevien lasten edustus. Mahdollisimman monen oppilaan osallisuuden edistämiseksi olisi suositeltavaa, etteivät jäsenet olisi samoja kuin oppilaskunnan hallituksessa olevat. Kunnissa tulee huomioida, että myös yksityisissä kouluissa olevat lapset pääsevät mukaan lapsiparlamentin toimintaan.

Tiedotus lapsiparlamentin jäsenten valinnan tuloksesta

Vaalin tuloksesta ilmoitetaan valintaan osallistuneille lapsille heille sopivalla tavalla, mielellään kirjallisesti. Valinnasta ilmoitetaan myös lapsiparlamenttitoiminnasta vastaavalle henkilölle ja tarvittaessa muille tahoille. Viestinnässä tulee huomioida kunnan sisäinen ja ulkoinen viestintätietosuoja-asetus huomioiden.

Lapsiparlamentin toimintakausi

Lapsiparlamentin toimintakausi kannattaa sovittaa yhteen lasten ja kunnan toiminnan vuosikellojen kanssa. Toimintakauden on hyvä olla riittävän pitkä, jotta lapset ehtivät sisäistää toiminnan ja nähdä toimintansa tuloksia. Toimintakausi voi olla esimerkiksi 1–2 vuotta. Lapsiparlamentin jäsenten valinta on hyvä ajoittaa siten, että toiminta voidaan käynnistää lukuvuoden alussa. Esimerkiksi Tampereella lapsiparlamentin valinnat tehdään keväällä ja toimintakausi alkaa syksyllä. Lapsiparlamentti kokoontuu tarvittaessa, vähintään kerran lukuvuodessa.

Lapsiparlamentin ja koulun yhteistyö

Lapsiparlamenttitoiminnan koordinointi voi olla vapaa-ajan- tai opetuspalveluiden vastuulla. Toiminta soveltuu hyvin osaksi koulutyötä. Voimassa olevan opetussuunnitelman perusteiden mukaan (Luku 3.1. Perusopetuksen tehtävä) ”Osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä vastuullista suhtautumista tulevaisuuteen voi oppia vain harjoittelemalla. Kouluyhteisö tarjoaa tähän turvalliset puitteet. Samalla perusopetus luo osaamisperustaa oppilaiden kasvulle demokraattisia oikeuksia ja vapauksia vastuullisesti käyttäviksi, aktiivisiksi kansalaisiksi. Koulun tehtävänä on vahvistaa jokaisen oppilaan osallisuutta.”

Mikäli koordinoija on vapaa-ajan toimija, lapsiparlamenttitoiminnan koordinoinnissa on tärkeää yhteistyö koulujen kanssa. Kouluille on hyvä tiedottaa lapsiparlamentin toiminnasta:

- Oppilaskunnan hallituksessa kerrotaan lapsiparlamentin toiminnasta.
- Opettajat, oppilaskunnan hallituksen jäsenet tai muu sovittu henkilö/henkilöt vievät tiedon lapsiparlamentista luokkiin, joissa kerätään oppilailta aloitteita ja kysymyksiä.
- Luokista tulleet aloitteet ja kysymykset käydään läpi oppilaskunnan hallituksessa,

saadut vastaukset karsitaan tarvittaessa ja jäljelle jääneet kysymykset teemoitetaan.

- Lapsille kerrotaan selkeästi, miten valmistautaan lapsiparlamentin istuntoon, esimerkiksi harjoitellaan puheenvuorojen pitämistä ja laaditaan tiivis ”käsikirjoitus” siitä, miten lapsiparlamentin istunto juoksetetaan.
- Lapsiparlamentin kokouksen jälkeen kerrotaan kokouksen asiat kaikille oppilaille.

Lapsiparlamentissa käsiteltävät asiat

Lapsiparlamentissa käsiteltävät asiat voivat olla esimerkiksi lapsilta, kunnalta tai hyvinvointialueelta tulleita aloitteita, kannanottoja ja esityksiä. Viranhaltijoilla on merkittävä rooli siinä, että lapsiparlamentin käsiteltäväksi tuodaan asioita jo suunnittelun alkuvaiheessa. Käsiteltäviä asioita on hyvä olla kokouksen esityslistalla sopivasti, ja niiden tulee olla lasten kannalta merkittäviä, jotta toiminta koetaan vaikuttavaksi ja tärkeäksi. Tärkeää on huomioida toiminnallisuus ja lapsille sopivat tavat käsitellä asioita.

Lapsiparlamentin ohjaaja valmistelelee asiat lapsiparlamentin kokoukseen yhdessä lasten kanssa. Kirjallinen esityslista lähetetään osallistujille hyvissä ajoin ennen kokousta. Lapset päättävät lapsiparlamentin kokouksessa käsiteltävissä asioista. Kokouksesta kirjoitetaan muistio. Lapsiparlamentin päättämät asiat käsitellään mahdollisimman nopeasti kunnan organisaatiossa. Huomioi aikatauluissa lapsen kokemus ajan kulumisesta. Esimerkiksi neljän kuukauden käsittelyaika voi tuntua lapsesta pitkältä.

Lapsiparlamenttitoiminnasta vastaava henkilö

Aikuisella on tärkeä rooli lapsiparlamentin vetäjänä. Lapsiparlamenttitoimintaan tulee nimetä vastuuhenkilö, joka toimii lapsiparlamentin koollekutsujana, käytännön organisoijana ja tiedottajana. Aikuisen on hyvä olla kokenut lasten kanssa toimija, jotta hän osaa tukea lasten aktiivista osallistumista lapsiparlamentin toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Vastuuhenkilö voi olla esimerkiksi opettaja, osallisuudesta vastaava kunnan työntekijä, Lapsiystävällinen kunta -koordinaattori, nuorisotyöntekijä tai muu nimetty henkilö. Lapsiparlamenttitoimintaan on hyvä nimetä vastuuhenkilön lisäksi avustaja tai työryhmä.

Kokouksiin tuttu aikuinen tueksi mukaan

Kokousedustajien mukana kokouksissa on hyvä olla mukana tuttu aikuinen. Yksi lapsiparlamenttiin osallistuvista aikuisista voi olla oppilaskunnan ohjaava opettaja. Tämä sujuvoittaa tiedonkulkua lapsiparlamentista kouluun.

Yhteistyö nuorisovaltuuston kanssa

Yhteistyö nuorisovaltuuston kanssa on tärkeää. Lapsiparlamentin ohjaajan on hyvä tehdä yhteistyötä nuorisovaltuuston ohjaajan kanssa. Lapsiparlamentin kokouksiin voidaan kutsua mukaan myös nuorisovaltuuston edustaja, tai lapsiparlamentti ja nuorisovaltuusto voivat pitää yhteiskokouksen.

Kokouspalkkio

Lapsiparlamentin kokouksiin osallistumisesta voidaan maksaa kunnan hallintosäännön mukainen kokouspalkkio.

Esteettömyys ja saavutettavuus

Kunta huolehtii siitä, että jokainen lapsiparlamentin jäsen pääsee kokouksiin. Tarvittaessa järjestetään osallistujille maksuton kuljetus. Kokouksiin voidaan palkata henkilökohtaisia avustajia tukea tarvitseville lapsille ja tulkkeja lapsille, joiden kielitaito ei muuten riitä osallistumiseen. Lisäksi varmistetaan, että lapset pystyvät kertomaan ajatuksistaan omalla tavallaan, esimerkiksi kuvakortein. Huolehditaan, että kokousmateriaalit ovat selkokielisiä. Tilan tulee olla saavutettava ja esteetön kaikille osallistujille.

Lapsiparlamentin kokousjärjestelyt

Varmistetaan ennakkoon

- toiminnasta vastaavilla aikuisilla on tietoja ja taitoja lasten ja nuorten kanssa toimimiseen ja että heillä on mahdollisuus saada tukea eri tilanteisiin (yhteistyö eri toimijoiden kanssa)
- asiat, joita kokouksissa käsitellään, ovat merkityksellisiä lasten ja nuorten elämässä
- kokousmenettely on avoin ja informatiivinen, ja asioita käsitellään lapsille ja nuorille sopivalla tavalla.
- kokouksissa jokaisella on mahdollisuus osallistua yhdenvertaisella tavalla
- kokoukset on mahdollista toteuttaa siten, että luottamuksellisuus ja turvallinen ilmapiiri säilyvät
- kokousten ympäristöt ja työskentelytavat ovat lasten ja nuorten valmiuksia vastaavia
- kokouksissa on lapsille soveltuva kokoustarjoilu.

Kokouksissa

- kerrotaan lapsille ja nuorille, kuka on kutsunut heidät mukaan ja miksi
- varmistetaan, että lapset ymmärtävät, mistä asiassa on kyse
- selvitetään osallistujille heidän tehtävänsä ja mitä heiltä odotetaan ja sitoudutaan siihen, että heitä todella kuunnellaan
- varmistetaan vielä tehtävänannon jälkeen, ketkä haluavat osallistua, ja otetaan mukaan kaikki vapaaehtoiset. Ketään ei pakoteta eikä maanitella mukaan
- tuetaan lasten ja nuorten valmiuksia osallistua kokoukseen. Mahdollisuuksien mukaan lapsia tuetaan toimimaan puheenjohtajana tai sihteerinä sekä valmistelemaan kutsun ja/tai esityslistan. Myös nuorisovaltuuston jäsenet voivat tukea lapsiparlamentin jäseniä puheenjohtajan tai sihteerin tehtävissä.
- osallistuminen on vapaaehtoista, joten lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus keskeyttää osallistuminen
- kokouksen jälkeen muistetaan tiedottaa prosessin etenemisestä ja näkemysten huomioimisesta kaikille mukana olleille.

Kokouksen jälkeen

- tiedotetaan lasten aloitteista ja lapsiparlamentin päätöksistä eri kanavissa
- annetaan lapsille ja nuorille palautetta siitä, miten heidän näkemyksensä on otettu huomioon ja miten heidän mielipiteensä ovat vaikuttaneet
- seurataan lasten aloitteiden ja lapsiparlamentin päätösten etenemistä kuntaorganisaatiossa.

Varmistetaan merkityksellinen osallisuus

Lasten osallisuudessa on hyvä varmistaa, että osallisuus on aidosti merkityksellistä. Seuraava UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -verkkosivulta löytyvä kooste auttaa erottamaan näennäisen ja merkityksellisen osallisuuden.

Näennäisosallisuutta

- **Manipulaatio.** Lapset otetaan mukaan johonkin ilman, että he ymmärtävät, mistä on kyse. Heille ei ole annettu tarpeeksi tietoa, eivätkä aikuiset tosiasiallisesti ole kiinnostuneita heidän näkemyksistään.
- **Lapset koristeena.** Lapset ovat mukana prosessissa, mutta ilman todellista roolia tai vaikuttamisen mahdollisuutta. He tietävät, mistä on kyse, mutta heidän tehtävänsä on olla läsnä vain, jotta aikuisilla olisi hyvä mieli.
- **Lapset osallistuvat, mutta vain näennäisesti.** Lapset näyttävät osallisilta, vaikka eivät tosiasiallisesti ole. Esimerkki tällaisesta on lasten kutsuminen paneelikeskusteluun, johon valmistautumisessa heitä ei ole tuettu eikä heille juuri anneta puheaikaa. Heidän on sopeuduttava aikuisten toimintatapoihin, vaikka näin toimittaessa he eivät tosiasiallisesti tule kuulluiksi.

Merkityksellistä osallisuutta

- lapsia informoidaan
- lapsilta kysytään neuvoa
- aikuiset tekevät päätökset vasta lapsia kuultuaan
- lapset ovat aloitteellisia ja johtavat toimintaa
- lapset tekevät päätökset aikuisten tuella.

Lisätietoa

Yleissopimus lapsen oikeuksista: artikkelit 12 ja 13

12 artikla

1. Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
2. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

13 artikla

1. Lapsella on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä. Tämä oikeus sisältää vapauden hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia yli rajojen suullisessa, kirjallisessa, painetussa, taiteen tai missä tahansa muussa lapsen valitsemassa muodossa.
2. Tämän oikeuden käytölle voidaan asettaa tiettyjä rajoituksia, mutta vain sellaisia, joista säädetään laissa ja jotka ovat välttämättömiä:
 - a. muiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi; tai
 - b. kansallisen turvallisuuden, yleisen järjestyksen (ordre public), tai väestön terveyden tai moraalien suojelemiseksi.

Käsitteet

Haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja nuoria voivat olla esimerkiksi

- maahanmuuttajataustaiset lapset
- köyhissä perheissä elävät lapset
- seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset
- muut vähemmistöön kuuluvat lapset (esim. romanilapset)
- vamman kanssa elävät lapset
- lapset, joilla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä

- lapset, joilla on mieliala- tai ahdistusoireilua
- syntymäkodin ulkopuolelle sijoitetut lapset
- kiusatuksi tulevat lapset
- ylipainoiset lapset
- väkivaltaa kokevat lapset
- koulupolulta pudonneet lapset
- lapset, joilla on päihdeongelma.

(Lähde: lapsiystävällinenkunta.fi)

Lähteitä

[Tampereen lasten parlamentti](#)

[Loviisan lapsiparlamenttitoiminnan periaatteet](#)

[Vantaan vaikuttajapäivä](#)

[Kuopion ohje lapsivaikutusten arvioinnin toteutukseen](#)

[Yleissopimus lapsen oikeuksista](#)

[Suomen UNICEF: Lapsen oikeudet kunnassa](#)

[Suomen UNICEF: Miten tunnistaa merkityksellinen ja oikea osallisuus?](#)

[Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014](#)